

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Asijských studií

Studijní obor: Mongolistika

Bakalářská práce

Anita Molínová

Významné přírodní lokality v Mongolsku

Important natural sites in Mongolia

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé práce paní PhDr. Aleně Oberfalzerové, Ph.D. za neocenitelnou pomoc při tvorbě mé práce. Děkuji rovněž paní Mgr. Veronice Kapišovské, Ph.D. za laskavé zapůjčení mongolských tradičních pohádek. Také děkuji své mámě za pomoc s korekturou práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 17.5.2022

podpis.....

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá přírodními lokalitami v Mongolsku, které jsou historicky, kulturně či turisticky významné. Mnohé z těchto lokalit jsou tamními obyvateli považovány za posvátné. Tato práce se z části opírá o cestopisy, cestovatelské časopisy a je doplněna o obrazovou přílohu. Cílem práce je představení mongolské krajiny a konkrétních lokalit, stejně jako vysvětlení jejich důležitosti z různých aspektů. Sekundárním cílem této práce je seznámení s kulturními a náboženskými realitami, které často umocňují důležitost daných lokalit.

Klíčová slova

Mongolsko, příroda, krajina, legendy, kulturní a náboženské reálie, jezero, pohoří, hory, poušť

Abstract

The bachelor thesis deals with natural sites in Mongolia that are historically, culturally or touristically significant. Many of these sites are considered sacred by the local people. This thesis relies in part on travelogues, travel magazines and is supplemented by a pictorial appendix. The aim of this thesis is to introduce the Mongolian landscape and specific sites, as well as to explain their importance from various aspects. A secondary aim of this thesis is to introduce the cultural and religious realities that often enhance the importance of the sites.

Keywords

Mongolia, nature, landscape, legends, cultural and religious realities, lake, mountains, desert

Obsah

Úvod.....	6
1. Pohoří, hory a další.....	9
2.1 Altaj.....	11
2.2 Changaj.....	14
2.3 Pět posvátných hor.....	15
2.4 Chentej.....	20
2. Gobi.....	21
2.1 Paleontologické nálezy v Gobi.....	22
2.2 Olgoj chorchoj.....	24
2.3 Čingischánova zeď čili Zapomenutý úsek Velké čínské zdi.....	27
3. Vodstvo.....	29
3.1 Ho'vsgol nuur.....	30
3.2 Ulaghiin char nuur.....	32
3.3 Huisiin naiman nuur.....	32
3.4 Terhiin cagaan nuur.....	33
3.5 Orchon.....	34
3.6 Uvs nuur.....	35
4. Step.....	37
Závěr.....	40
Bibliografie.....	43
Seznam obrazových příloh.....	45

Úvod

Mongolsko je druhý největší vnitrozemský stát, jenž oplývá mnoha unikáty, které jsou historicky, kulturně či nábožensky významné. Mongolsko je zemí známou primárně nejen kvůli historické postavě Čingischána, ale také díky své jedinečné krajině. Ovšem ve své práci se věnuji pouze oné téměř nedotčené a často nehostinné mongolské přírodě a jejím významným prvkům. Zároveň se v této práci zabývám kulturním, primárně náboženským, kontextem těchto míst.

Mongolsko je země, jež hraničí na severu s Ruskem a na jihu s Čínskou lidovou republikou. Na světě již není mnoho zemí, které by se rozmanitostí vyrovnaly přírodním podmínkám panujícím v Mongolsku. Převažují zde oblasti zelených stepí, které se rozkládají po celém území Mongolska. Na jihu Mongolska se vyskytuje zcela jedinečná poušť Gobi, celosvětově známá především jako naleziště pozůstatků dinosaurů. Gobi je jedna z největších a nejstarších pouští světa a je to velice různorodá oblast bohatá na nerostné suroviny, minerály, oplývající pestrou faunou i flórou. Můžeme zde dokonce nalézt i jezera či zbytky Velké čínské zdi. Tyto jedinečné vlastnosti přírody Gobi vedly mongolskou exekutivu k vyhlášení několika chráněných území.¹ v tomto prostoru. Na západě Mongolska se nachází zasněžený Altaj, jihozápadem Mongolska se pak táhne Mongolský a Gobijský Altaj dosahující výšky přes 4300 m.² Toto pohoří o délce cca 1500 kilometrů, které vzniklo již v období prvohor, prostupuje krajinou řadou vrcholů pokrytých ledovci. Největší z nich se nazývá Potaninův ledovec a je šestnáct kilometrů dlouhý. Od severozápadu k jihovýchodu Mongolska se téměř uprostřed země vypíná horský masiv Changaj. Ten na rozdíl od Altaje zaledněn není. Z tohoto horstva pramení řada silných bystřin a řek a též se zde vyskytuje velké množství minerálních pramenů s léčivými účinky. V jižní části Changajského pohoří vyvěrající prameny dosahují teploty až 52 °C. Všeobecně velká část povrchu Mongolska je hornatého rázu a průměrná nadmořská výška této země dosahuje 1300 až 1800 m. Nejnižší položené oblasti se nachází na jihozápadě u hranic Sin Tiangu a na jihovýchodním okraji pouště Gobi.³

Celé území Mongolska tedy můžeme rozdělit na čtyři hlavní typy krajiny, a to na pohorskou lesnatou step, step, polopoušť a poušť. Co se týče vodstva, v Mongolsku jsou vodní zdroje omezené. Jelikož se jedná o vnitrozemský stát, nevyskytují se zde ani moře ani oceán, nacházíme zde však mnoho jezer a řek.

Cílem práce je představit mongolskou krajinu a konkrétní lokality, stejně jako vysvětlit jejich důležitost z různých aspektů. Jelikož není možné popsat celé území Mongolska detailně, vybírám dle jistých kritérií

¹ Kús, E. (2009). Národní park Gobi. Načteno z Časopis ochrana přírody: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/narodni-park-gobi-b/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

² Atlas světa (Universium. vyd.). Praha: Euromedia k.s., 2005, str. 248

³ Tamchyna, MONGOLSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA. Pressfoto., 1974, str. 123

reprezentativní lokality, z nichž plasticky vystupuje obraz mongolské krajiny. Z tohoto důvodu celou práci koncipuji do čtyř stěžejních kapitol, přičemž každá kapitola odpovídá jinému typu krajinného rázu. Rovněž vybírám přírodní lokality, které svou rozlohou zabírají co největší plochu území. Tyto lokality nejdříve popisuji obecně jako celek a poté vytýkám kulturně důležité místo dané oblasti. Mnohá z těchto míst jsou považována za posvátná, tato charakteristika ovšem není jediným kritériem pro selekci, byť se jedná o jeden z aspektů, jež přidává na významnosti daného místa. V Mongolsku, kde vedle buddhismu do dnešní doby přetrvává také víra na bázi animismu, jde o velmi důležitý rys. Dalším kritériem je turistická atraktivita. Turismus v současnosti tvoří jednu z nejdůležitějších položek mongolské ekonomiky a návštěvnost jednotlivých lokalit velice úzce souvisí s tradičním mongolským vnímáním posvátných krajinných míst. Vybrané lokality tedy popisuji z pohledu geografie, historie, významu v tradiční kultuře a náboženství a jejich důležitosti v současné mongolské společnosti a turismu. k

Sekundárním cílem je prostě seznámení s kulturními a náboženskými reáliemi. Mongolský pohled na svět je úzce spojen s animistickou ideou, že vše v přírodě je živé, a kromě hmatatelného a viditelného světa existují i neviditelné entity či síly. Tyto síly jsou manifestovány jakožto *Tenger*, neboli nebe, a *Changaj*, čili země. Pro tuto kulturu je typické enormně důležité vnímání vertikality, které se projevuje v chápání samotného světa. Tato víra rozděluje svět do tří sfér a definuje Horní, Střední a Spodní svět. Horní svět je právě *Tenger* a střední je *Changaj*. Pro *Changaj* je specifická určitá dvojakost charakteru, neboť je sice posvátnou entitou, ale zároveň na zemi žijí lidé. Z pohledu vyznavače této víry je vše kolem živé a posvátné, *Tenger* i *Changaj* oplývají různými božstvy. Prvním božstvem jsou *edzen*, neboli pánové míst. Dalším jsou *hus* - pánové vod, kteří mají podobu hadů, žab a ryb. Poslední jsou *savdag*, pánové hor. Díky existenci těchto pánů či božstev lokality, které bychom běžně z ateistické pozice vnímali jen jako krásné či malebné, mají v Mongolsku sakrální význam. Příkladem je systém posvátných hor, které jsou tématem jedné z podkapitol této práce.

Z výše popsaných důvodů je tato práce rozdělena do čtyř stěžejních kapitol, odpovídajících jednotlivým typům krajinného rázu. Nejprve se zabývám horskými útvary, zvláště pozornost je upřena na pohoří Altaj i Changaj, pět posvátných hor a horské útvary v oblasti Archangajského ajmagu.⁴ Druhá kapitola je věnována poušti Gobi a jejím zvláštnostem jako je kupříkladu legendární Olgoj Chorchoj. Tématem třetí kapitoly této práce je vodstvo, především jezera. Čtvrtá kapitola pojednává o stepích.

Ve své práci vycházím z mnoha sekundárních pramenů. Stěžejním dílem pro tuto bakalářskou práci je kniha Ivany Grollové *Mongolové pravnucci Čingischána* z roku 2001. Při sběru dat o ústní lidové slovesnosti a legendách spojených s posvátnými místy se opírám především o publikaci S. Dulama a J. Vacka *A Mongolian mythological text* z roku 2008. Kvůli nemožnosti studijního pobytu v Mongolsku, a tudíž i nemožnosti provádět terénní výzkum, většina obrazových příloh této práce pochází z veřejných

⁴ Ajmag je územní správní jednotka.

zdrojů, zejména publikace Bat-Erdena Namjildorje *Mongolia The home of nomad's culture* z roku 2013. Dále čerpám obrazovou přílohu z internetových stránek a blogů.

V textu přepisuji mongolštinu transkripcí převzatou z knihy *Metaphors and Nomads* (Oberfalzerová, 2006). Výjimkou jsou ustálené české varianty slov, např. Čingischán, chán, Olgoj Chorchoj, Ulánbátar, Altaj, Changaj, Chentej, Orchon, ajmag, Gobi, Karakorum a některá běžně užívaná toponyma. U citovaných děl ponechávám jejich původní přepis.

Hornatý charakter Mongolska má velmi specifický vliv na mongolskou kočovnou kulturu. V Mongolsku má kočovná kultura, oproti jiným kočujícím etnikům, obrovské množství zvláštních rysů. Způsob, jakým mongolští kočovníci uvažují a jak vnímají svět, je velmi svérázný. Mongolský pohled na svět je založen na animistické víře, že vše má duši, že vše je živé a dynamické. Je velmi úzce spojen s vnímáním oduševnělé přírody a její interpretací. Během mnoha staletí byla tato víra ovlivněna různými kulturami a náboženstvími četných etnických skupin, které na mongolské území pronikly. Jedná se o vlivy perské, indické či čínské kultury, ve dvacátém století pak i evropské. Jedním z nejvlivnějších byl lámaismus, který se stal převládajícím náboženstvím v šestnáctém století.⁷

Obecným názvem pro objekty uctívání, které tvoří osu kultury kočovníků, je tzv. *daldiin yum*. Pojem se týká neviditelných věcí, konkrétněji různých entit, sil či jevů. Již v úvodu se zmiňuji o mongolském animismu a o jeho hlavních předmětech uctívání Tengera Changaje, kde Tenger znamená nebe a Changaj znamená robustní přírodu, zemi, hory, lesy, vodstvo i zvířenu. Jelikož v mongolská kultura pokládá přírodu za živoucí en bloc, považuje za živé přirozeně i hory. Různé části hory jsou pojmenovány a značeny stejně jako části lidského těla. Totéž platí pro řeky a jezera.

Uuliin ho'l znamená zvrásnění. *Ho'l* se v mongolštině překládá jako nohy. V této analogii se jedná tedy o takzvané nohy hory, tedy vráskyv dolní části hory. Dále *am*, v kontextu lidské anatomie se jedná o ústa. Když se ovšem mluví o *uuliin am*, odpovídá tento název údolí nacházejícímu se před horou. Je to dosti patrné z doslovného překladu „ústa hory“. Tyto názvy nejen že vypovídají o animistické vířeve všeobjímající živost, ale současně o velice častém užívání metafor v této kultuře. *Du'rsleh u'g* neboli obrazomalebna slova (označovaná v lingvistice jako ideofony) jsou v Mongolsku velice často užívána při popisu přírodních útvarů. I další části hory jsou popisovány podle částí těla, kterým jsou podobné. *Guia*, v překladu stehna, je pojmenování pro ohraničení stran hory. Vyčnívající skalní útvar se nazývá *namar* neboli nos. *Tolgoi* je v doslovném překladu z mongolštiny hlava a nazývá se tak vrchní část hory. Vrcholek hory se jemnuje *oroï*, čili temeno. Stejně jako lidské tělo má i hora mnoho dalších částí, pojmenovaných po lidském těle. Poslední část hory, kterou zmíním, je *bel*. V doslovném překladu je to pás, v přeneseném významu se jedná o cestičky, které vypásl dobytek.⁸

Během staletí se některé hory staly uctívanými jako posvátná místa., což je jev typický pro střední a severovýchodní Asii. Tato živá kulturní tradice uctívání posvátných přírodních míst, jako jsou hory, a vodstvo je jedním z vynikajících prvků kulturního dědictví, mající kořeny již ve starověku. Projevuje se velmi specifickými zvyky a rituály. Jedním z benefitů tohoto životního postoje, je zachování

⁷ Oberfalzerová A., *Metaphors and Nomads*, 2006, str. 43.

⁸ Oberfalzerová A., rozhovor - *Etnografie Mongolska*, 2021 (Molínová A., Tazatel).

přirozeného prostředí a posvátné volné přírody v relativně nedotčeném stavu. Dosud přetrvává v mnoha formách duševního kulturního dědictví, které byly nejen zachovány, ale především nadále vzkvétají ve sdílení lidového poznání. Legendy, požehnání, ódy, eposy, lidové písně, lidové umění i divadelní hry, které se nestaly vyprázdněnou nádobou, udržovanou pro forma, ale jejichž odkaz nadále promlouvá k současné mongolské společnosti

Kočovní Mongolové stále uctívají nejvyšší, vznešené a krásné místní hory. Podle spolehlivých zdrojů chánové z říše Xiongnu, kteří založili první stát na území Mongolska, a později i Čingischán, uctívali hory, přičemž praktikování tohoto rituálu bylo chápáno jako jedna z forem projevu nejvyššího respektu ke státu.⁹ V pramenech práva z roku 1709 (*Halh Z'uram*) byly obzvláště krásné mongolské hory a jezera označeny za chráněné přírodní památky a kupříkladu již v roce 1778 byly hory Bogd Haan, Haan Hentii (Burhan Haldun) a pohoří Otgon tenger prohlášeny za státem chráněné a uctívané posvátné hory.

V současné době se v Mongolsku nachází více než 1000 posvátných míst. V raných dobách byly všechny posvátné hory uctívány šamanskými rituály, později byly tyto tradice a rituály obohaceny o buddhistické učení a obřady. Ochrana byla posílena roku 1995, kdybyly další posvátné hory Mongolska prohlášeny za státní posvátné hory.¹⁰

2.1 Altaj

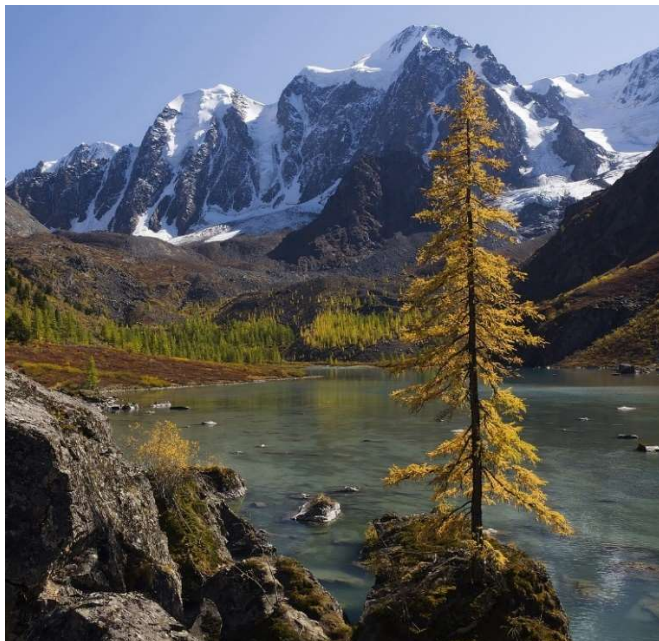
Na západě Mongolska se v délce 1500 km táhne pohoří s vrcholy pokrytými ledovci. O nejvyšší horu Huiten, která měří 4374 m, se Mongolsko dělí s Čínou. Huiten se nachází jen kousek od trojmezí s Ruskem. Vrchol hory je trvale zasněžený. Huiten je součástí horského uzlu Tavan Bogd-uul. V tomto uzlu se nachází další čtyři významné hory: Nairamdal orgil, Bu'rged Uul, Naran Uul, O'lgii Uul.¹¹ V mongolštině jeho název znamená pět božských hor. Tavan Bogd-uul představuje posvátné místo pro altajské, tuvinské, mongolské i čínské buddhisty. Směrem na západ od tohoto uzlu se vine hřbet Jižní Altaj. Severním svahem masiv ostře klesá k náhorní plošině Ukok. Na východě na něj navazuje hřbet Sailiugem a na jihovýchodě přechází v pásmo Mongolského Altaje. Jihovýchodně od uzlu Tavan Bogd-uul se podél mongolsko-čínské hranice rozkládá horský systém Mongolský Altaj. Ten zasahuje až do pouště Gobi. Skládá se z několika paralelních hřbetů o celkové šířce 150 až 300 km a přibližné délce 1000 km. Tyto hřbety jsou zpravidla odděleny podélnými tektonickými údolními. Jejich horní části bývají převážně charakteru náhorní plošiny, přesto se některé tyčí nad 4000 m n. m. Jeho nejvyšší hora Mo'nh

⁹ Schwarz, M., *Mongolsko - Stručná historie států*, 2010, str. 18-21.

¹⁰ Mongolian National Commission for UNESCO. (2015). *Sacred Mountains of Mongolia*. Načteno z UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6068/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

¹¹ Livingstone s.r.o. *Mongolsko*. Načteno z Livingstone: <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

Hairhan leží zhruba uprostřed pohoří, asi 105 km jihojihozápadně od jezera Har-Us.¹² Je to druhá nejvyšší hora Mongolska měřící 4362 metrů. Pro místní obyvatele je celý horský masiv posvátný.¹³ Gobijský Altaj je nižší část Mongolského Altaje a směrem na jihovýchod v Gobi postupně zaniká. Pro tento masiv jsou charakteristické sajry^{14, 15}

Obrázek č. 2 - Altaj - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Altaj>

¹² Konšel, M. (2011). Altaj. Načteno z Poznáváme svět: <https://www.poznavamesvet.cz/altaj.html> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

¹³ Gula, P. (2018). Nejkrásnější místa Mongolska. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

¹⁴ Sajry jsou vyschlá řečiště a velké kotliny, mong. sair.

¹⁵ Pauliš, P. (2007). Mongolské hory. Načteno z trekking: <https://www.treking.cz/treky/mongolske-hory.htm> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

Obrázek č. 3 - Altaj - <https://www.kudrna.cz/zajezd/altaj/>

Changajské pohoří je 700 km dlouhé a jedná se o druhé největší mongolské horstvo hned po Altaji. Nachází se v centrálním Mongolsku a rozpíná se paralelně s Altajem. Jeho vrcholy často přesahují výšku 3 000 m n. m. Na rozdíl od Altaje, Changaj není zaledněn. Můžeme zde však nalézt mnoho stop relativně nedávné vulkanické činnosti. Příkladem jsou vyhaslé sopečné kužely, mohutné lávové proudy a četné horské prameny. S Changajem je z hlediska orografie¹⁶ spjata pohoří v okolí nejhlubšího jezera Ho'vsgol.¹⁷

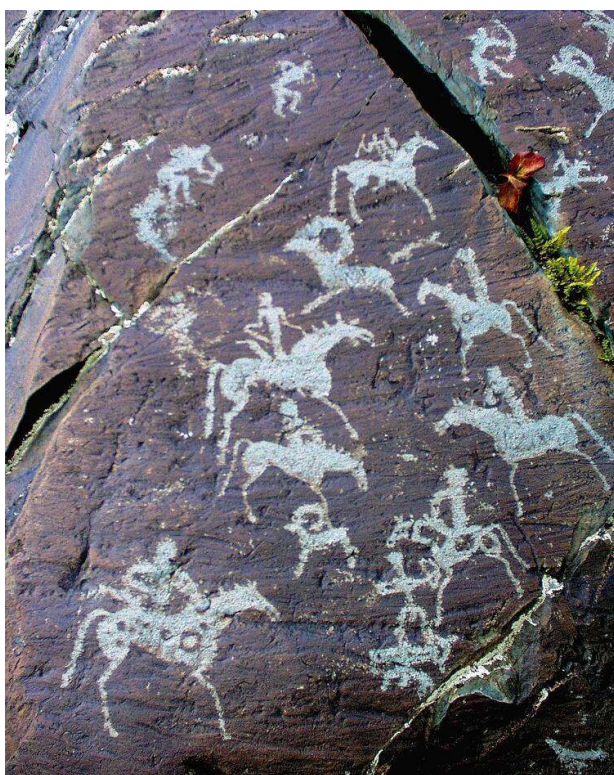
Jednou z nejzajímavějších hor v Altaji je Hora Eez' Hairhan, kterou nalezneme v prohlubni mezi pohořím Mongol Altai a pohořím Govi Altai v Cogt sum neboli somonu provincie Gobi-Altai. Tato žulová hora, která se nachází uprostřed velké pouště v údolí Zahu i Zarman, je obklopena oázami bohatými na saxaul, topol, rákos a tamaryšek. Hora Eez' Hairhan je přírodní div s edinečnými útvary zajímavých struktur, které přírodní síly tvarovaly po miliony let. Oblast je významná svou rolí migračního koridoru pro ohrožené velké savce, jako jsou argali, kozorožci a sněžní leopardi. V raných dobách byla Eez' Hairhan uctívána šamanskými rituály. Uctívací rituál se provádí podle sutry, která se jmenuje *Hatan Hairhanii Ariusgal Tahil, Uils Daatgal Orshvoi* (očistění ženské posvátné hory obětinami, molitba činů). Nyní se Eez' Hairhan stala oblíbeným místem bohoslužeb pro poutníky a turisty.¹⁸

¹⁶ Orografie je horopis.

¹⁷ Pauliš, P. (2007). Mongolské hory. Načteno z trekking: <https://www.treking.cz/treky/mongolske-hory.htm> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

¹⁸ Mongolian National Commission for UNESCO. (2015). Sacred Mountains of Mongolia. Načteno z UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6068/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

V Altaji se nachází jedna z několika mongolských památek UNESCO. Jedná se o četné skalní rytiny a pohřební památky nalezené na těchto třech lokalitách, ilustrující vývoj kultury v Mongolsku v průběhu 12 000 let. Nejstarší vyobrazení odrážejí dobu 11 000 - 6 000 let př. n. l., kdy byla oblast částečně zalesněná a údolí poskytovalo životní prostor lovcům velké zvěře. Pozdější vyobrazení ukazují přechod k pastevectví jako dominantnímu způsobu života a nejnovější vyobrazení ukazují přechod ke kočovnému způsobu života závislému na koních na počátku 1. tisíciletí př. n. l., v období Skytů a v pozdějším turkickém období 7. a 8. století n. l. Rytiny cenným způsobem přispívají k našemu poznání prehistorických komunit v severní Asii. Petroglyfické komplexy z mongolského Altaje představují nejúplnější a nejlépe dochovaný vizuální záznam lidské prehistorie a raných dějin regionu na rozhraní střední a severní Asie.¹⁹

Obrázek č. 4 - Petroglyfické komplexy z mongolského Altaje - <http://whc.unesco.org/en/list/1382>

2.2 Changaj

Changaj je druhé největší pohoří v Mongolsku. Nejvyšší horou tohoto masivu je 4031 metrů vysoká Otgon Tenger, která je jednou z pěti posvátných hor. Na Otgon Tenger se nachází socha Vajrapániho

¹⁹ UNESCO. (2011). *Petroglyphic Complexes of the Mongolian Altai*. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1382> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

(mongolsky *Oc'irvani*). Sopečný reliéf, jakož i původ Changaje, je důvodem, proč se zde vyskytuje tolik horkých minerálních pramenů.²⁰

Spolu s Mongolským Altajem a hřebenem Východních Sayan je Changaj jedním ze tří nejvyšších pohoří v zemi. Tento masiv se z Mongolské vysočiny postupně zvedá a opětovně klesá směrem na severovýchod přes údolí řeky Ider a dosahuje až do rozsáhlého údolí řeky Selengy. Changaj směrem na východ a jihovýchod postupně přechází v poušť Gobi. V masivu tohoto sopečného pohoří pramení jedna z historicky nejvýznamnějších mongolských řek Orchon.²¹

Obrázek č. 5 – oblast Changaj - <https://www.gigaplaces.com/oblast-changaj/>

2.3 Pět posvátných hor

Jak se již zmiňuji v úvodu, mongolský pohled na svět je úzce spojen s animistickou ideou, že vše v přírodě je živé. Mongolští nomádi také věří, že každé místo spravuje „pán“, přičemž nejvýznamnějšími z nich bývají vládci hor a vod. Každá řeka, jezero či hora dle tohoto konceptu má vlastního pána. Existují i významnější místa, na kterých jsou vystavěna tzv. *ovoo*, obětiště z navršených kamenů nebo kúlů s pruhy hedvábných látek *hadag*. Každá rodina mívala své *ovoo*, každý klášter též a celý kraj má své. Kraje podléhají ajmačnickému *ovoo* ležícímu vždy na nejvyšší hoře. V celém Mongolsku je takových svatých hor, jak jsem již uvedla, pět.²²

²⁰ Pauliš, P. (2007). Mongolské hory. Načteno z trekking: <https://www.treking.cz/treky/mongolske-hory.htm> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

²¹ Gula, P. (2018). Nejkrásnější místa Mongolska. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

²² Oberfalzerová, A., Hora s poraněným hřbetem. V Mýtus a geografie (stránky 304-319). Hermann & synové., 2008, str. 311.

Obrázek č. 6 – ovoo - <https://www.worldhistory.org/image/11425/mongolian-ovoo/>

Samotné hlavní město, Ulánbátar, je obklopeno čtyřmi horskými hřbety – Songinem, Bayan zu'rh, C'ingiltei a nejmohutnějším a nejmalebnějším Bogd uul – Svatou horou, o které se zmiňuje již nejstarší literární památka Mongolů tzv. Tajná kronika z roku 1240. Hora Bogd, vysoká 2800 m, je považována za nejmocnější a nejsvatější horu, za ochránce všech Mongolů, jenž majestátně ční nad Ulánbátarem.²³ Dříve se nazývala Cibulová hora (Songin uul) či Květinová hora, jelikož skály připomínají květiny. Od 18. století byla určena za obětní horu pro východní území (Otgon Tenger pro západní) a byla přejmenována na Bogd uul čili Božská hora. Po sedmdesátileté přestávce se v devadesátých letech minulého století stala zase obětní horou.²⁴

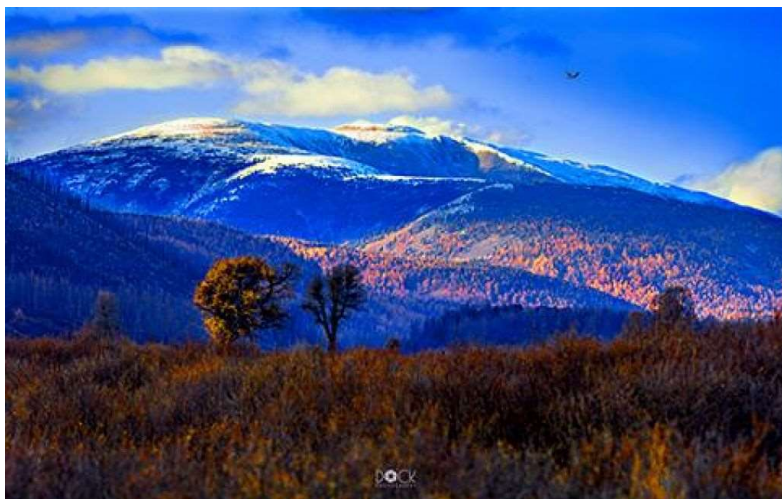

Obrázek č. 7 – Bogd uul - https://cs.wikipedia.org/wiki/Bogd_%C3%BAI

²³ Oberfalzerová, A., Hora s poraněným hřbetem. V Mýtus a geografie (stránky 304-319). Hermann & synové., 2008, str. 311.

²⁴ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

Další z posvátných hor je Burhan Haldun. Velké pohoří Burhan Haldun a jeho okolí leží v centrální části pohoří Chentej, které tvoří rozvodí mezi Severním ledovým a Tichým oceánem, kde se rozlehlá středoasijská step střetává s jehličnatými lesy sibiřské tajgy. Voda z trvale zasněžených hor napájí významné řeky tekoucí na sever i na jih. Vysoko v horách jsou lesy a níže horské stepi, zatímco v údolí pod nimi jsou otevřené pastviny rozčleněné řekami napájejícími bažinaté louky.²⁵

Obrázek č. 8 - Burhan Haldun - <https://mongolia-guide.com/place/burkhan-khaldun>

Tato hora je vysoká 2445 m a je považována za místo narození a také údajné místo pohřbu Čingischána. Čingischán za svého života zvolil čtyři hory a určil je posvátnými, přičemž byly uctívány způsobem založeným na dlouholetých šamanských tradicích. Tradice uctívání hor upadly s přijetím buddhismu na konci 15. století a zdá se, že poté došlo k přerušení kontinuity tradic a asociací. Nicméně v devadesátých letech minulého století došlo k restauraci této tradice a oživení horského kultu je státem velmi energicky podporováno, staré šamanské rituály jsou oživovány a integrovány do buddhistických rituálů.²⁶ Na hoře je devět pater schodů. Na konci je plochý vrchol o šíři 60-70 m, přičemž na této plošině se nachází 20 m vysoké „lh ovoo“. A právě proto, že je Burhan haldun považována za místo narození Čingischána, chodí právě sem obětovat celá mongolská vláda.²⁷ Hora se nachází na rozhraní stepí a sibiřské tajgy. Její název znamená v mongolštině „Boží vrba“, bývá také nazývána „vládcem Chenteje“. Vyskytuje se zde velké množství vzácných druhů rostlin a živočichů, např. kabar pižmový, orel volavý nebo jeřáb bílý. Okolo hory se nachází přísně chráněné území o rozloze přes dvanáct tisíc čtverečních kilometrů.²⁸

²⁵ UNESCO. (2015). Great Burkhan Khaldun Mountain and its surrounding sacred landscape. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1440> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

²⁶ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

²⁷ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

²⁸ UNESCO. (2015). Great Burkhan Khaldun Mountain and its surrounding sacred landscape. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1440> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

Na Velké hoře Burhan Haldun je jen málo staveb kromě tří velkých kamenných ovoo podél cest napojených na poutní stezku. Ty byly zřejmě zničeny v 17. století, ale nyní byly znovu postaveny spolu s dřevěnými sloupky na vrcholu. Poutní stezka začíná asi 20 km od hory u mostu přes řeku Herlen v průsmyku, kde je také hlavní ovoo. Odtud poutníci jezdí na koních k velkému ovoo Beliin, které je zhotoveno z kmenů stromů a ozdobeno modrými hedvábnými modlitebními šátky, odtud pak k hlavnímu Tengeriin Ih ovoo na vrcholu hory. Svátost hory je silně spojena s vjemem její izolovanosti a vnímáním její nedotčené přírody. Jedná se o přísně chráněné území, kde se několik set let nikdo nesměl usadit. I přesto, že se v případě Čingischánova hrobu jedná o pouhé domněnky o, platí právě pro tuto horu zákaz do ní rýt.²⁹

Obrázek č. 9 – Burhan haldun ih ovoo - <https://travel.sygic.com/cs/poi/burchan-chaldun-poi:12113340>

Třetí posvátnou horou je Otgon Tenger, která je zároveň nejvyšší horou Changajského pohoří. Během různých etap v historii, kdy došlo ke změně náboženství, došlo i ke změně v uctívání různých náboženských figur. To mělo vliv i na uctívání této hory, především pak v otázce pána hory. V době vyznávání lámajismu se pánem hory stalo jedno z převtělení Vajrapániho. Během mandžuské nadvlády v druhé polovině osmnáctého století byla dokonce Otgon Tenger určena jednou ze dvou hor sloužící ke státnímu obětování. K tomuto rozhodnutí došlo kvůli velké vzdálenosti Bogd Uul pro privilegované obyvatele, konkrétně šlechtice, ze západního Mongolska. Na Otgon tenger se i v dnešní době tyčí socha Vajrapániho. Také je na Otgon tenger samozřejmě ovoo, které se ovšem vyskytuje v cca třetině hory, jelikož výš je vstup zakázán.³⁰

²⁹ UNESCO. (2015). Great Burkhan Khaldun Mountain and its surrounding sacred landscape. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1440> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

³⁰ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

Obrázek č. 10 – Otgon Tenger - <https://www.viewmongolia.com/mongolia-otgontenger-mountain.html>

V neposlední řadě je nutno uvést, že mezi posvátné hory patří i Mo'nh Hairhan a Sutaí uul. Sutaí uul se nachází v Gobijském Altaji. Savdagem čili pánem hory je dívka, která jezdí na bílém býkovi.³¹

Obrázek č. 11 – Mo'nh Hairhan - <https://montsame.mn/mn/read/195538>

³¹ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

Obrázek č. 12 – Sutai uul - <https://alchetron.com/Sutai-Mountain>

2.4 Chentej

V Chentejském pohoří pramení tzv. Trojříčí řek Herlen, Onon a Tuul. Chentej je také pravděpodobným rodištěm Čingischána a jeho předků. Chentejské pohoří by se tedy mohlo nazvat kolébkou mongolského národa. Mnohé expedice se zde pokoušely najít Čingischánův hrob. A přestože tento konkrétní hrob se zde najít nepodařilo, bylo zde objeveno rozsáhlé pohřebiště aristokratů všech historických období.³²

Obrázek č. 13 – Chentej - <https://blog.transsyberyjska.pl/chentej-tam-urodzil-sie-czyngis-chan/>

³² Ivana Grolová, Mongolové pravnuci Čingischána, 2001, str. 197.

2. Gobi

Pouště patří k nej-nehostinnějším místům na světě. Vznikají v místech působení silného a dlouhotrvajícího slunečního záření anebo v místech, kde z geografických příčin dochází k omezení dešťových srážek. Kombinace vysokých teplot a suchých větrů vede k rychlému odpaření jakékoliv vlhkosti. Po odpaření zůstane pouze suchá zem, která je následně vystavena pochodům zvětrávání a eroze. Díky těmto procesům dochází k přemístování písku a tvarování skal. Takto jsou utvářeny její tak krásné, ale odstrašující krajiny.

Pouštní krajiny vznikají a jsou udržovány erozí a zvětráváním působícími po dlouhou dobu. Eroze je pochod, který mění krajinu pomocí pohybovaného materiálu např. písek unášený větrem, který vymílá povrch obnažených skal a odštěpuje malé částice.

Pouště jsou klasifikovány na mnoho způsobů. Obvykle jsou však definovány podle klimatické nebo fyzické charakteristiky. Rozdíly mezi pouštěmi z klimatického hlediska bývají vskutku markantní. Subtropické pouště, např. Sahara, se vyznačují vysokými teplotami po celý rok. Z tohoto důvodu jsou označovány jako „horké“. Kontinentální pouště, jako jsou právě pouště Střední Asie, se vyznačují studenými zimami a nazývají se „studené“. I přes toto označení v letním období tamní teploty bývají vysoké.³³

Poušť Gobi je lokalitou, která je zajímavá hned z několika důvodů. Prvním je fakt, že jde o jednu z nejstarších a největších pouští světa. Zabírá obrovské území, které se nachází dílem v Číně a dílem v Mongolsku. Poušť rámuje pohoří Altaj a travnaté mongolské stepi na severu., Tibetská náhorní plošina na jihozápadě a Velká Čínská nížina na jihovýchodě. Plocha Gobi zabírá 1 300 000 km² což ji řadí mezi největší pouště světa. Dalším ze specifíků Gobi je její primát z pohledu geografického postavení; je to jednoznačně nejseverněji položená poušť naší planety. Pozoruhodným se také jeví fakt, že jde o jednu z nejméně prokoumaných oblastí na světě. Je situována v horské pánevní oblasti v průměrné výšce 1000 metrů nad mořem, což má zásadní vliv na tamní průměrnou teplotu.³⁴

Jedná se o rozsáhlou pouštní a polopouštní zónu, která pokrývá téměř třicet procent rozlohy Mongolska. Obvyklá představa pouště zahrnuje nesnesitelné vedro, písčné duny, kreuté podmínky, v nichž přežívají jen málokteré organismy, a samozřejmě oázy a velbloudi. Tato představa je pochopitelně odvozena od Sahary, nejslavnější světové pouště. Gobi je pouští zcela odlišnou snad ve všech aspektech, na které jen lze pomyslet. Gobi je vše jiné než monotematická saharská krajina. Obsahuje několik typů

³³ Knižní klub (J. Jůzlová), *ZEMĚ*, 2004, str. 284

³⁴ Livingstone s.r.o., Mongolsko. Načteno z Livingstone: <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

krajiny, jejichž tvárnost i biotopy.³⁵ dokáží překvapit. V Gobi nacházíme vysoké hory, prameny, lesy, písky, stepní země a také, na měřítku pouště neobvykle bohatou faunu. Jako by Gobi zahrnovala pestrou směs složenou z typů krajiny několika kontinentů. Z Evropy přesazené pláně, dechberoucí zasněžené horské štíty Himálaje, písčné duny a údolí přesazená z Afriky. Ve zkratce poušť s prvky tří kontinentů. Současně zde nalezneme to, co od pouště intuitivně očekáváme. Jasnou oblohu s hvězdami, které se v noci zdají nadosah, zlatistý písek i nekonečnou step. Gobi proslula tím, že v ní můžeme najít 33 typů krajiny. Písčinná oblast ve skutečnosti zabírá pouhých 3 procenta její celkové rozlohy. Z ryze geografického pohledu Gobi nalezneme v jižní části Mongolska, zasahuje ovšem provincií Východní Gobi, Střední Gobi, Jižní Gobi a Altajské Gobi, Nelze si nevšimnout, že název všech těchto provincií sdílí jméno Gobi, což přirozeně poukazuje na její význam v mongolské krajině. Jižní Gobi však tvoří největší a nejjižnější oblast a patří k území O'mnogovi ajmagu.³⁶

Obrázek č. 14 – Gobi - <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko>

2.1 Paleontologické nálezy v Gobi

Důležitým důvodem, proč se zmiňují o Gobi je fakt, že se jedná o jedno z nejdůležitějších nalezišť dinosaurů na světě. První paleontologické nálezy v Mongolsku jsou spjaty s ruským akademikem Obručevem, který zorganizoval první paleontologickou výpravu do těchto míst, a to v letech 1894-96. Výprava byla úspěšná, byť šlo převážně o nálezy prehistorických savců. Tato skutečnost povzbudila další badatele. V roce 1923 podnikli první expedici do Mongolska Američané, vedeni Royem

³⁵ Kůs, E. (2009). Národní park Gobi. Načteno z Časopis ochrana přírody: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/narodni-park-gobi-b/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

³⁶ Namjildorj, B.-E., Mongolia The home of nomad's culture, 2013, str. 112.

Chapmanem Andrewsem. Ti objevili první fosilie dinosaurů, přestože se Andrews původně vydal do Mongolska studovat pračlověka. Místo pozůstatků pralidí našla jeho výprava dinosaurů vejce.³⁷

Přestože rozloha naleziště v kontextu Gobi nezaujímá významný podíl, koncentrace nálezů na této nevelké ploše drží jednoznačné celosvětový primát. Zeptáme-li se libovolného paleontologa na Gobi, automaticky se dočkáme otázky: „Kdy se vlastně v této oblasti objevili dinosauri a kdy zmizeli?“ S velmi pravděpodobnou teorií, která na tuto otázku odpovídá přichází mongolský vědec, geolog A. Čimedceren. Pro jurské období, kdy se rozpadala Pangea na jednotlivé kontinenty, byla charakteristická sopečná činnost a tvorba nových horských masivů. Posléze se, v průběhu jury a křídly, ostré horské hřebeny otupily, na území rozložitých pláních Střední Asie vznikla sladkovodní jezera. Především v Gobi. Teplo a dostatek vody způsobil prudký rozmach zdejší fauny i flóry. Tlející vegetace vytvořila mimochodem ohromné podzemní zásoby ropy, posléze, již v konci období jury, významná ložiska hnědého uhlí. Dostatek rostlinstva s sebou přinesl důsledek v podobě osídlování jezerní lokality nejrůznějším hmyzem, měkkýši a korýši. Neboť šlo o místo bohaté na potravu, následoval výskyt ryb, želv, krokodýlů a také dinosaurů. Vlivem změny klimatu však začala jezera vysychat a z původních mokřadů se začaly stávat stepi. Ty však pro býložravé dinosaury již neskýtaly dostatečné množství potravy, a tak paleogén, starší období třetihor, jejich vládu nad územím uzavírá. Objevují se první savci, následuje intenzivní sopečná činnost a krajina Gobi získala podobu přinejmenším velmi podobnou té dnešní.

Odtud tedy pramení kosterní nálezy dinosaurů, které, což je pro paleontology velmi potěšující, zahrnují ze sedmi podřádů Dinosauria celých pět, většinu dinosaurů Střední Asie. Jistým zklamáním pro paleontology může být skutečnost, že v Mongolsku dosud nebyl nalezen žádný jedinec zastupující Stegosaury či nepochybně atraktivní Palaeoloxodon, přesto se jedná o nálezy ve světovém kontextu unikátní. Velmi hojně jsou v Mongolsku zastoupeny býložravé skupiny dinosaurů z období křídly.³⁸

Gobi ovšem nepřitahuje pouze paleontology. Jde o unikátní území i z pohledu geologického. Rudé útesy, ve skutečnosti skalní útvary ve formě „sloupů“ v lokalitě Bayanzag, jsou pokládány za jeden z geologických klenotů. Toto místo si ovšem necení jen geologové, jde současně o jedno z nejvýznamnějších nalezišť pozůstatků dinosaurů. Byla zde nalezena i kompletní zkamenělá hnízda i s dinosaurími vejci.³⁹

³⁷ Ivana Grolová, V. Z., Mongolové pravnci Čingischána, 2001, str. 6-18.

³⁸ Ivana Grolová, V. Z., Mongolové pravnci Čingischána, 2001, str. 6-18.

³⁹ Livingstone s.r.o., Mongolsko. Načteno z Livingstone: <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

Obrázek č. 15 – Bayanzag - <https://sworld.co.uk/2/200426/photoalbum/ho%C5%99ici-utesy-take-znamy-jako-bayanzag>

2.2 Olgoj chorchoj

Ke Gobi se pojí dávné legendy. Jedna z nejznámějších je legenda o tajemném zvířeti, nechvalně známém pod názvem místního nářečí olgoj chorchoj. Olgoj Chorchoj má představovat dlouhého a slepého červa, žijícího v písčných oblastech. Dokonce se traduje, že má na svědomí několik lidských životů. Vědci ale dnes zastávají názor, že si místní toto zvíře pouze vybájili.

Jak jsem již zmiňovala, jednu z prvních expedicí do pustin jižní Gobi reprezentovali geologové a paleontologové Přírodovědného muzea v New Yorku, kteří zde objevili velká pohřebiště dinosaurů. Vedoucí této expedice, která se konala v letech 1922-1930, shrnul výsledky výzkumu v knize *The New Conquest of Central Asia* (Roy Chapman Andrews, 1932). V této knize se zmiňuje o živočichu olgoji chorchojovi a patrně se jedná o první zmínku tohoto pozoruhodného tvora v historii.

Traduje se, že před odjezdem této expedice do Gobi představitel tehdejší mongolské vlády Andrewse poprosil, aby alespoň ulovil jeden exemplář tohoto prazvláštního živočicha. Živočich byl popsán jakožto beznohá, bezhlavá a přes metr a půl dlouhá jitrnice. Hlavním atributem olgoje chorchoje je prudká jedovatost. Andrews píše, že údajně dokáže usmrtit člověka při pouhém doteku. Andrews ho během vlastní expedice ani nezahlédl a ani nepotkal osobu, která by ho na vlastní oči viděla. Také ve svém díle konstatuje, že kdyby víra v jeho existenci nebyla tak silná, považoval by olgoje chorchoje za pouhý mýtus.

Druhá písemná zmínka o olgoji chorchojovi se objevila v knize *Doroga vetrov* (I. A. Jefremov, 1955). Ruský paleontolog I. A. Jefremov se zúčastnil výpravy do Gobi v roce 1946. Ve svém díle potvrzuje, že nikdo z vědců toho podivného červa neviděl, ale legenda o něm je tak rozšířená a shodná, že pravděpodobně je jejím základem skutečná existence jakéhosi vymírajícího tvora. Ivan Antonovič Jefremov má velké zásluhy na popularizaci olgoje chorchoje, neboť se jím inspiroval k sepsání jedné ze svých vědeckofantastických povídek *Sedm podivuhodných příběhů* (I. A. Jefremov, 1944). Tato povídka se dostala také do Čech k Ing. Ivanu Mackerlemu. Toho tajemný živočich natolik zaujal, že se rozhodl uspořádat expedici do Mongolska za účelem zjištění, zda olgoj chorchoj skutečně existuje.

Ing. Mackerle na výpravu do Gobi vyrazil až po celkovém uvolnění v zemích socialistického bloku po roce 1989, jelikož do té doby po olgoji chorchoji bylo zakázáno pátrat. Během expedice se mu podařilo získat cenná svědectví. Jedno z těchto svědectví se týká případu z padesátých let z oblasti poblíž somonu Bayan Ovó. Prý rodiče jakéhosi místního chlapce odjeli nakoupit věci do domácnosti. Když se vrátili, našli svého synka mrtvého na podlaze jurty. Otec popadl pušku a vydal se po stopě podivné široké brázdy v písku, která vedla směrem k dunám. Za hřebenem přesypu ležel, napůl zahrabaný v písku, hnusný válcovitý tvor. Otec na něj zaútočil. Uchopil pušku za hlaveň a pokusil se ho zabít úderem pažby. Pokus byl marný, jelikož živočich byl rychlejší. Jeden jeho konec se vztyčil ze země a nafoukl se. Muž se náhle sesunul do písku.

Členové expedice se inspirovali románem amerického spisovatele Franka Herberta *Duna* a pokusili se olgoje chorchoje z gobijských dun vypudit pravidelným bušením dřevěným polenem do písku. Postupně své úsilí zintenzivnili, avšak ani otřesy v písku vytvářené odpalováním výbušných náloží nedosáhly chtěného cíle. Členové expedice ale neodešli s prázdnou. Získali mnoho svědectví týkající se oblastí jeho výskytu. Podle vyprávění mongolských kočovníků se olgoj chorchoj nejčastěji objevuje po dešti, nebo eventuálně v blízkosti studní. Prý se několik dní vyhřívá na sluníčku a pak zmizí. Většina svědectví se shoduje na jedné podobě. Jedná se o stvoření podobné tlustému červu dlouhému až jeden a půl metru. Vyznačuje se podivuhodnou smrtící silou. Přebývá v písečných dunách nepřístupných oblastí jižní Gobi. K setkání s ním prý dochází především v červnu nebo červenci. Olgoj chorchoj prý používá pro útok elektřinu, kterou generuje ve svém těle, a poté pomocí výboje zasáhne svůj cíl. Druhá verze spočívá v tom, že olgoj má na svém těle vak, nebo lépe bublinu, kterou v případě potřeby naplní jedem, který vytváří pomocí složek své potravy, a rychlým smrštěním bubliny naplněné jedem dojde k jejímu protržení a vystříknutí jedu na cíl. Jed má být dostatečně silný na to, aby zabil dospělého člověka po několika sekundách kontaktu s pokožkou.

Zoologové spekulují, zda by se nemohlo jednat o doposud neznámý druh scinka. Hlavní rozdíl mezi scinky a olgojem chorchojem je, že scinkové mají nožičky, zatímco olgoj chorchoj se podobá spíše žížale. Tento podivný červ se také podobá ještěrovi kroužkovitému neboli dvouplazovi. Stejně jako olgoj

chorchoj nemá šupiny, žije pod zemí a na povrch vylézá pouze za deštivého počasí. Dosahuje délky přes půl metru. Ovšem dvouplaz nežije v Mongolsku, a hlavně, není jedovatý. Živočich, který by měl podobnou schopnost zabít člověka na dálku jako olgoj chorchoj, dosud nebyl popsán.⁴⁰

Obrázek č. 16 – Olgoj Chorchoj - *Ilustrace: akad. mal. J. Žáček, archiv I. Mackerleho - <https://www.ikoktejl.cz/ufaq/tajemny-demon-pouste-gobi/>*

Fauna v Gobi se pochopitelně neskládá pouze z mýtických tvorů. Místní písečné oblasti jsou domovem ježka ušatého a malých hlodavců, jako trpasličího křečička Roborovského nebo tarbíka. V Gobi se také vyskytuje několik velkých savců. Žijí zde divocí osli, malá stáda gazel černoocasých a gazel mongolských (tzv. zeer) a především zde žijí poslední zbývající divocí baktrijští velbloudi dvouhrbí. Další ohrožený druh, který v Gobi přebývá, je medvěd mazaalai. Z endemických plazů se v poušti vyskytuje gekon a tatarský písečný hroznýš.⁴¹

Přestože se nejedná o mýtické tvory, v Mongolsku se o těchto a mnoho dalších živočiších píše legendy a pohádky. Jednou z nejznámějších pohádek je pohádka o slavném lukostřelci, která zároveň pojednává o původu sviště a také jednoho z výše zmíněných obyvatel Gobi-tarbíka. Následující text je extrakt z pohádky *Erhii Mergen*.

„Тарвага уг нь эрт урьд цагт мэргэн харваач хүн байж гэнэ. Нэг морьтой юм байж. Тэр нэгэн удаа мэргэн харвадагтаа эрдэж, хараацай шувууг харваж унагаж чадахгүй юм бол мориныхоо урд хоёр хөлийг огтолж, өөрийнхөө эрхий хурууг авч, хар ус уухгүй, хагд өвс идэхгүй газар дор орно гэм ам тангараг өгчээ. Тэр хараацай шувууг харвахдаа зөвхөн сүүлий нь оносон учир хараацай шувуу салаа сүүлтэй болжээ. Тэр Тарваган-мэргэн гэгч тэгээд тарвага болж, зөвхөн үндсээр хооллож, нүхэнд амьдрах болсон гэнэ. Тарваган-мэргэний морь нь алаг даага болж хувирчээ.“⁴²

⁴⁰ Czech Press Group, a.s. (2001). TAJEMNÝ DÉMON POUŠTĚ GOBI. (czechpressgroup) Načteno z Archivu magazínu koktejl: <https://www.ikoktejl.cz/ufaq/tajemny-demon-pouste-gobi/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

⁴¹ Knižní klub (J. Jůzlová), ZEMĚ, 2004, str. 298.

⁴² Pohádka ze sborníku tradičních mongolských pohádek *Mongol ardiin domog*, 2006, str. 95

„Svišť původně býval důmyslný lukostřelec. Ten měl jednoho koně. Když jednou střílel, sliboval, že jestli netrefí jednou ranou vlaštovku, tak usekne svému koni přední nohy a sobě palce, nebude pít obyčejnou vodu a nebude jíst suchou trávu a bude žít pod zemí. Když střelil na vlaštovku, trefil pouze ocas, a proto mají vlaštovky rozdvojený ocas. Ten střelec se stal svištěm a od té doby se živil jenom kořínky a žil v díře. Kůň toho lukostřelce se stal tarbíkem.“⁴³

2.3 Čingischánova zeď čili Zapomenutý úsek Velké čínské zdi

Poušť Gobi je velmi rozsáhlé území. poušť. Zčásti leží v Mongolsku, ovšem pokrývá i nemalou část území Čínské lidové republiky, konkrétně severní oblast nazývanou Vnitřní Mongolsko. Právě touto krajinou Vnitřního Mongolska a zároveň oblastí jižní Gobi se vine jedna z nejpozoruhodnějších památek světa, která je viditelná pouhým okem z vesmíru - Velká čínská zeď. Tato ohromující stavba, jíž se nyní budu věnovat, přestože se již nachází na čínském území, zhruba stanoví jižní hranici Vnitřního Mongolska.

Domnívám se, že je relevantní zmínit v mé bakalářské práci tak majestátní památku jakou Velká čínská zeď je, byť již z názvu je zřejmé, že se nejedná o dílo mongolské. K tomuto závěru mě vedou tři následující faktory - historie jejího vzniku, jíž se budu zabývat později, její geografická poloha, respektive fakt, že se její značná část nachází na jižním kraji Gobi. Třetím podstatným faktorem je, že tvoří hranici Vnitřního Mongolska, jehož území bylo historicky součástí jednotného Mongolska.

Nejprve je třeba podniknout drobný historicko-geografický exkurs. Vnitřní Mongolsko je autonomní oblast na severu Čínské lidové republiky. Prvního ledna 1912, když po zrušení čínského císařství v Nankingu byla vyhlášena Čínská republika, Vnější i Vnitřní Mongolsko, které do té doby byly pod nadvládou čínské dynastie Čching, využilo této situace a vyhlásilo na Čínské republice nezávislost. Pouze Vnějšímu Mongolsku se podařilo si nezávislost udržet, a to s vydatnou pomocí Ruska. Vnitřní Mongolsko bylo však obsazeno čínskou armádou. V roce 1919 čínská armáda znovu dobyla zbytek dosud nezávislého Mongolska. Nezávislost byla obnovena hned dva roky poté. Mongolsko zůstalo od té doby rozděleno právě na vnější a vnitřní část. Od té doby si oblast Vnitřního Mongolska prošla různými etapami sféry vlivu až do roku 1979, kdy opět získala status autonomní oblasti.⁴⁴

Základy Velké čínské zdi byly položeny v dávné historii ještě před zformováním Mongolské říše. Avšak právě kmeny obývající území Mongolska byly důvodem její stavby. Jedním z těchto kmenů byli Siungnu, jejichž říše dosáhla vrcholu v letech 209 před n.l. až 93 n.l. V největším rozsahu jejich kočovnická

⁴³ Překlad pohádky, překladatel Anita Molínová

⁴⁴ Schwarz, M., Mongolsko - Stručná historie států, 2010, str. 18-19.

říše sahala od jezera Alakol na západě až ke Korejskému poloostrovu na východě. Na severu se táhla až za jezero Bajkal. Na jihu Siung-nu operovali až za systém obranných zdí nacházející se v severní Číně. Hlavní sídlo jejich říše Lút leželo na řece Orchon.

Část kmene nejprve sjednotil Tu'men a územní expanzi zahájil jeho syn Modun roku 209 př.n.l. Modun zabil svého otce a převzal jeho titul a moc. Modun zavedl mnoho organizačních změn. Říši rozdělil na východní, střední a západní část. Vojsko rozdělil na jednotky zvané tu'men podle číslovky 10 000 a ty se pak dělily na nižší jednotky. Vojsko bylo velmi efektivní a během tří let ovládl rivalský sousední stát Tung-chu. Dále Modun dobyl zpět vrchovinu Ordos a území, která patřila čínské dynastii Čchin. Š-chuang-ti, první svrchovaný císař Čchin, v období 221-214 před n.l. obsadil vrchovinu Ordos, vytlačil nomády a spojil jednotlivé úseky obranných zdí. Tyto obranné pásy měly bránit efektivnímu pohybu nomádů na koních a jejich bleskovým nájezdům, ale proti kočovníkům nemohly pomoci. I když pokusy o zatlačení nomádů bylo mnoho, nomádi přesto Čínu periodicky ovládali.⁴⁵

Tato stavba však probíhala daleko severněji, než je situována dnešní zeď. Dochovaly se z ní jen nepatrné zbytky. Dnešní podobu získala zeď až za dynastie Ming.

Velká čínská zeď vznikla kvůli obavám čínských císařů z vojsk bojovných Mongolů. Zahájili budování komplexu obranných staveb na severních hranicích jejich říše. Vědci pod vedením Williama Lindsaye v roce 2009 prozkoumali stavbu v jižním Mongolsku uprostřed pustin pouště Gobi. Autorství této stavby bylo dlouho připisováno Mongolům, konkrétně Čingischánovu synovi Ögedejovi. Stavba se nachází v nehostinné pustině na mongolsko-čínském pomezí. Její lokalita je důvodem, proč nebyla blíže prozkoumána.

Podle ústně tradovaných tvrzení Ögedej nechal zbudovat dlouhou zeď, aby zabránil migraci stád gazel mimo hranice své říše. V Gobi ale stáda gazel nežijí a stejně tak tomu bylo ve 13. století za Ögedejovy vlády, a tak čínští historici se začali domnívat, že se jedná o čínskou stavbu z doby kolem roku 115 př. n. l.

Po detailním zkoumání dochovaných částí konstrukce se ukázalo, že zeď byla stavěna po dobu delší než sto let. Celá stavba byla započata již v 11. století, což je mnohem dříve, než se Ögedej dostal k vládě. Ve skutečnosti se jedná se o čínskou stavbu a mongolové si později autorství zdi přivlastnili.⁴⁶

⁴⁵ Schwarz, M., Mongolsko - Stručná historie států, 2010, str. 18-19.

⁴⁶ Petr, J. (2012). Zapomenutý úsek Velké čínské zdi. Načteno z Český rozhlas:

<https://plus.rozhlas.cz/zapomenuty-usek-velke-cinske-zdi-6634617> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

3. Vodstvo

Voda pokrývá více než 70 % povrchu naší planety. Většinu tvoří oceány. Klíčová pro život na zemi je ovšem voda sladká, kterou nacházíme v pramenech, jež se spolu s dešťovými vodami přetvářejí v řeky či jezera. Řeky a jezera najdeme ve veškerých pevninských oblastech. Jedinou výjimkou jsou lokality extrémního chladu, sucha či horka. Jezera i řeky vznikají odlišně, byť mají stejný základ – pramen. Řekám i jezerům k jejich vzniku významně napomáhá gravitace. Ale zatímco v případě řek stéká dešťová voda a voda z tajícího sněhu, pokud se neodpaří, dolů po svazích zemského povrchu, načež ji malé nerovnosti ji svádějí do nepatrných potůčků, které se posléze spojují a odtékají roklemi do větších toků, jezera vznikají nashromážděním povrchové vody v terénní depresi, která nemá okamžitý odtok. Hladina vody pak stoupá do okamžiku, kdy vznikne odtok, do té doby se jí nahromadí značné množství.

Mnohá jezera jsou ledovcového původu. Tento způsob vzniku je charakterizován dvěma odlišnými způsoby. Buď ledovcovou erozí, která vyprázdní a prohloubí dna údolí později zatopená vodou, anebo morénové valy vytvořené ledovci přehradí údolí, čímž zachytí protékající vodu. Jezera mohou vzniknout i sopečnou činností, to je však spíše menšinový způsob vzniku. Stává se to, když tok lávy přehradí řeku. Zajímavý je v tomto kontextu vznik Kaspického moře, kdy došlo k odříznutí od masy mořské vody. Eventuálně vzniknou jako Bajkalské jezero, a to v depresích na zlomových liniích.⁴⁷

Četné mongolské řeky směřují na sever, do Bajkalského jezera. To platí i pro největší mongolskou řeku Selenge mo'ron. Do Bajkalu tudíž směřuje řada jejích významných přítoků jako jsou Delger mo'ron, Ideriin gol, Orhon gol (Orchon) a další. Naopak do Tichého oceánu odtékají především Onon, přítok Amuru a druhá největší mongolská řeka, dále Herlen a Halhiin gol.

Mongolsko je specifické tím, že až 60 % povrchu území Mongolska je bezodtokou oblastí. Přestože je v tomto území množství řek, nemají žádný odtok do moře a zpravidla ústí buď do slaných jezer nebo končí v poušti. Největší z takových „slepých“ řek je Hovd, která je dlouhá 516 km.

Být tento fakt nekoresponduje s obvyklou představou o Mongolsku, jedná se o zemi, v níž se nachází více než 3500 jezer. Na západě se rozkládá velká jezerní pánev, kde se nachází mnohá z těchto jezer. Leží zde například jezero Uvs, Hirgis, Har us a Ho'vsgol. Největším jezerem v Mongolsku je Ho'vsgol, který se nachází ve velkém tektonickém žlebu pod Východním Sayanem.⁴⁸

⁴⁷ Knižní klub (J. Jůzlová), ZEMĚ, 2004, str. 211-236.

⁴⁸ Tamchyna, Z., MONGOLSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA, 1974, str. 16-17.

Nejdelší řeka, kterou Mongolsko na svém území má, je Orchon. Je 1124 km dlouhá. Pramení v Changajských horách a ústí zprava do Selengy. Má místy charakter kaňonu. Vytváří vodopád vysoký přibližně 20 m, který vznikl v důsledku sopečných erupcí zhruba před 20 000 lety. Jedná se o jedinečný Červený vodopád, který se nachází 80 km západně od osady Huz'irt, v Národním parku Changaj Nuruu, v oblasti Údolí řeky Orchon. Jedná se o památku zapsanou do Seznamu světového dědictví UNESCO.⁴⁹

Další památkou UNESCO, která se nachází na Orchonu, jsou útesy Orchonii Uurtiin Tohoi tvořící kaňon v jednom meandru. Leží v Národním parku Changaj Nuruu a současně patří k nejhezčím místům Orchonského údolí zapsaného do Seznamu světového dědictví UNESCO v roce 2004.⁵⁰

Jak se již zmiňuji v úvodu a také v první kapitole, v mongolské kultuře se vše považuje za živé – i vodstvo. Stejně jako u hor, části řek a jezer jsou označovány lidskými částmi těla. Řeka má tyto části tři. „Ceez“ – hrud' – je horní tok. „Tohoi“ – loket – je zátoka řeky. „Ho'1“ – noha – je místo, kam se řeka vlévá. Jezero má části dvě. „Nu'd“ – oko – je nejhlubší místo jezera, kde také je „huis“ – pupík – což je místo propojení jezer. Tamní věří, že všechna jezera jsou propojená.⁵¹

3.1 Ho'vsgol nuur

Jezero Ho'vsgol je jednou z turisticky nejoblíbenějších lokalit v Mongolsku. Toto vulkanické jezero je součástí bajkalské riftové příkopové zóny, která vznikla před 55 miliony let. Ho'vsgol je jedním z nejstarších jezer na světě, 14. největším sladkovodním jezerem na světě a je nejhlubším mongolským jezerem. Je hluboké až 262 m. Jezero je objemově natolik velké, že jeho vody tvoří až 2 % objemu celosvětových sladkých vod. Do Ho'vsgol se vlévá kolem 90 řek a potoků, ale vytéká z něj jen jedna řeka jménem Egiin gol, přítok řeky Selenge ústící do Bajkalu.⁵² Často bývá nazýváno Švýcarskem Mongolska. Je 39 km široké, 133 km dlouhé a 238 m hluboké. Svou plochou zaujímá 2760 km². V zimě jezero tvoří 137 km dlouhou ledovou cestu.⁵³

Toto jezero je podle legendy nazýváno matkou. Zde je velmi půvabné, byť stručné vysvětlení, jak k tomu došlo. *„Podle legendy před mnoha a mnoha lety bylo jezero obklopeno nádhernými horami, lesy a loukami plnými barevných květů. Lidé, kteří zde žili, byli přesvědčeni, že se jedná o nejkrásnější místo na světě. Jednoho dne však přišel obr, zničil všechny krásné věci, ve vzteku snědl všechno živé a vypil*

⁴⁹ Livingstone s.r.o., Mongolsko. Načteno z Livingstone: <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

⁵⁰ UNESCO. (2004). Orkhon Valley Cultural Landscape. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1081> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

⁵¹ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., Tazatel)

⁵² Gula, P. (2018). Nejkrásnější místa Mongolska. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

⁵³ Namjildorj, B.-E., Mongolia The home of nomad's culture, 2013, str. 128-131.

všechnu vodu. Na vzniklé pláni nezbyl ani stín. O mnoho let později kráčela po vyschlém dně bývalého jezera stařena a náhle spatřila malého chlapce, který nebyl větší než palec. Chlapec jako jediný přežil řádění zlého obra. Žena jej pojala za svého syna a vydali se společně hledat vodu a s ní nový domov. Přes nekonečný oceán písku a kamení putovali tři dny a tři noci. Čtvrtý den přišli k veliké skále a když ji stařena nadzvedla, začala z pod ní vytékat čistá pramenitá voda. I vykopali společně studnu a rozhodli se, že na tomto místě vybudují svůj nový domov. Skálu vždy pozorně vraceli na původní místo, aby voda nemohla unikat. Chlapec brzy vyrostl v pohledného a zdatného mladého muže. Protože ve svém novém domově neměl mnoho práce, začal se nudit. Z dlouhé chvíle skládal a zpíval písně. Jednoho slunečného odpoledne se mu během jeho zpívání zjevila krásná dívka. Přelud ale hned zmizel. Chlapec se do ní na první pohled zamiloval a snil, že se jednou znovu objeví a zůstane s ním natrvalo. Musel čekat dlouhé tři roky, než se dívka znovu objevila a zůstala s chlapcem a stařenou. Žili šťastně a spokojeně až do chvíle, kdy zapoměli zakrýt studnu skálou a vytékající voda zaplavila celé okolí. Povodeň znovu přilákala obra, který chtěl vypít všechnu vodu, zabít vše živé a zničit jejich domov. Chlapec, který byl velmi silný, v těžké a dlouhé bitvě obra zabil a pro jistotu položil na jeho tělo obrovskou horu. Mezitím se stařena potopila do studny a vrátila skálu na své původní místo a díky ní se jezero přestalo dále zvětšovat. Při tom ale přišla o všechnu svoji sílu a utonula. Chlapec s dívkou byli velmi smutní a na počest staré ženy začali jezero nazývat „Matka“. Jako důkaz o pravdivosti této legendy vystupují nad hladinu jezera dva ostrovy. Ten větší zakrývá tělo zlého obra a ten menší, skalnatý, zakrývá dávnou studnu, kde našla smrt odvážná stařena – Matka.⁵⁴

Toto jezero je bohužel od 2. světové války znečišťováno. Do jezera údajně vtékají ročně tuny paliv a také bývá užíváno jako vrakoviště. Dalším nebezpečím je fosforový důl, jenž se nachází v okolí jezera.⁵⁵

⁵⁴ Hainall, D. (2007). Proč je jezero Chövsgöl nazýváno „Matkou“. Načteno z [hedvabnastezka.cz](https://www.hedvabnastezka.cz/proc-je-jezero-chovsgol-nazyvano-matkou/): <https://www.hedvabnastezka.cz/proc-je-jezero-chovsgol-nazyvano-matkou/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

⁵⁵ Ivana Grolová, V. Z., Mongolové pravnucci Čingischána, 2001, str. 200.

Obrázek č. 17 – Ho'vsgol nuur - <https://www.choura.cz/mongolsko-chovsgol/h210F6D65#h210f6d65>

3.2 Ulaghiin har nuur

Ulaghiin Har Nuur neboli „Černé jezero“ se spolu s dalšími jezery nachází ve velké jezerní kotlině, která je natolik rozsáhlá, že pokrývá území několika ajmagů. Ulaghiin Har Nuur leží v části, která náleží Zavhan ajmagu (Dzavchanský ajmak). Toto jezero se rozkládá v nadmořské výšce 1980 metrů. Je bohaté na ryby. Tamní fauna je obohacena i o mnoho druhů vodních ptáků. Pro Ulaghiin Har Nuur je typická jeho tyrkysově modrá barva a také barvu měnící písek. Jezero totiž obklopují písčité duny, které na mnoha místech spadají přímo do vody. Barvu mění v závislosti na denní době.⁵⁶

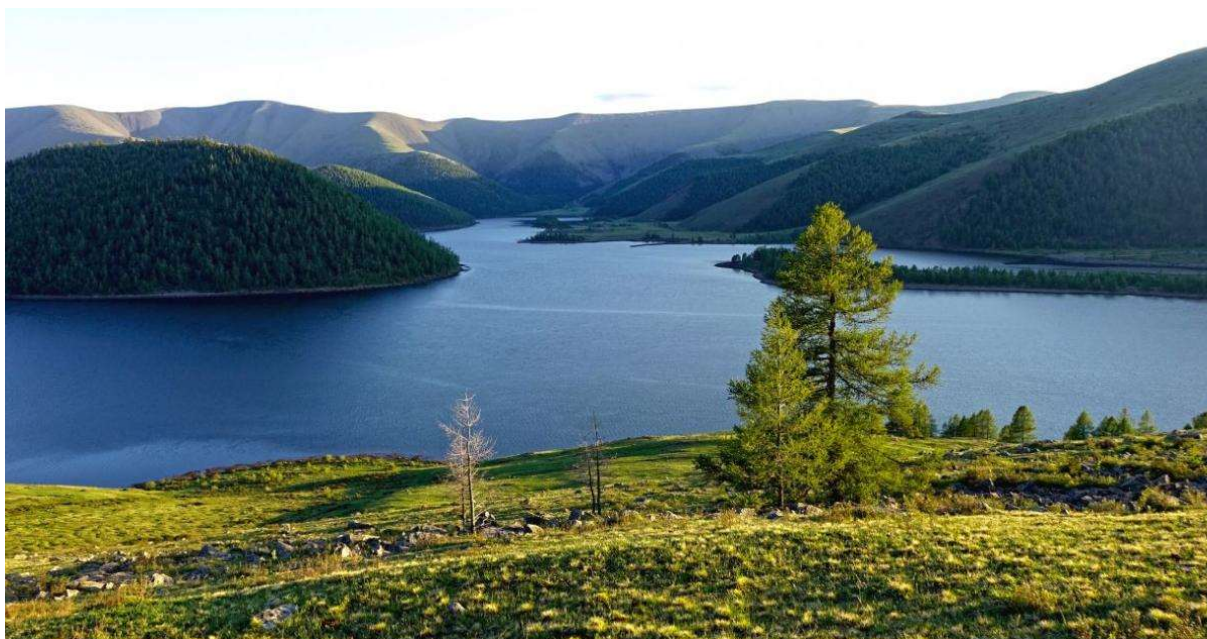
Obrázek č. 18 - Ulaghiin har nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/place-ulagchiin-char-nuur-lake/>

3.3 Huisiin naiman nuur

Naiman Nuur – Osm jezer – se nachází v pohoří Changaj v nadmořské výšce 2400 m n. m. Jezera jsou od sebe navzájem vzdálená o cca 500-3000 m. Jezera jsou sopečného původu. Již jsem se zmiňovala o „huis“, což je místo propojení jezer. Místní obyvatelé říkají, že všechna tato jsou propojena pod zemí. Oblast je porostlá krásnými cedrovými a modřínovými lesy a je domovem mnoha divokých druhů zvířat, jako jsou vlci, jeleni, divočáci a další. Je také součástí přírodní rezervace Huisiin Naiman Nuur.⁵⁷

⁵⁶ Gula, P. (2018). Nejkrásnější místa Mongolska. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

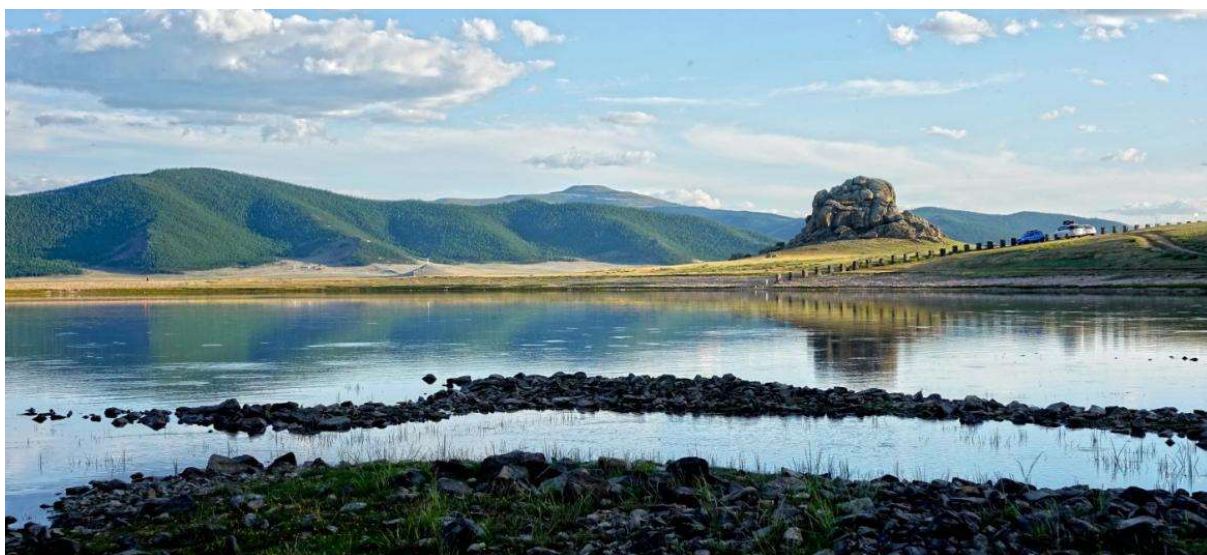
⁵⁷ Munkbat, L. (2019). Khuisiin Naiman Nuur. Načteno z Zendmen travel Mongolia: <https://www.zendmentravel.com/khuisiin-naiman-nuur-eight-lake-mongolia/> (naposledy navštíveno 10.5.2022)

Obrázek č. 19 - Huisiin naiman nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/area-chujiin-najman-nuur/>

3.4 Terhiin cagaan nuur

Terhiin Cagaan Nuur se rozkládá uprostřed Národního parku Horgo-Terhiin Cagaan ve výšce celých 2054 m n. m. Jezero je hluboké 10 metrů. Celá oblast jezera i okolí je sopečného původu. Jezero je obklopené vyhaslými sopkami a samotné vzniklo díky lávovým proudům. Na východě od jezera se nachází sopka Horgo Uul. Sopka samotná se tyčí ve výši 2965 m n. m. Sopka je již vyhaslá, a tak bývá často navštěvovaná turisty, kteří chtějí spatřit tento unikát na vlastní oči. Dalším klenotem této oblasti je nedaleký skalní útvar Frog Rock, který stojí přímo na břehu jezera.⁵⁸ (Gula, 2018)

Obrázek č. 20 - Terhiin cagaan nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/place-terchiin-cagaan-nuur-lake/>

⁵⁸ Gula, P. (2018). Nejkrásnější místa Mongolska. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

Podle pověsti vzniklo toto jezero, když starší manželé zapomněli uzavřít studnu poté, co z ní nabrali vodu. Údolí bylo zaplaveno, dokud místní hrdina šípem nezasáhl nedaleký vrchol hory; ten vrchol zakryl studnu a stal se ostrovem v jezeře (Nuuriin Dund Tolgoi).⁵⁹

3.5 Orchon

Orchon, jak zmiňuji v úvodu této kapitoly, je se svými 1 124 km nejdelší řeka v Mongolsku. Ovšem Orchon je fascinující především kvůli svému historickému významu a důležitým památkám, které se nacházejí na jejích březích.

Pro obyvatele stepí Střední Asie se způsob života odjakživa odvíjel od přírodních podmínek. Středem tradičního nomádského života byly pastviny, které poskytovaly potravu velkým stádům dobytka, avšak kvůli klimatickým extrémům v průběhu roku se nomádi museli stěhovat. Tento kočovný život měl svůj řád. V létě by obývali louky, v zimě chráněná údolí. Nomádi kočovali po víceméně ustálených trasách s pevnými body, kde se vyskytovala stabilní sídla sloužící jako centra obchodu a moci. V otevřené krajině vystavené jak v létě, tak v zimě nepříznivým podmínkám bylo pouze pár ideálních míst pro rozvoj těchto center. Již v období neolitu se jedním z těchto center stalo údolí Orchonu.

Orchon, řeku s chráněnými roklemi a úrodnou půdou, objevili lidé už v době bronzové. Důkazem jsou nalezené artefakty a rytiny na skalách pocházející z tohoto období. Údolí Orchonu bylo již během prvního tisíciletí našeho letopočtu užíváno jako centrum říší mnoha mocných Tyto národy byly např.: Siung-nu, Sien-pej, Žou-žan atd. Po turkických národech (6.–7. století) se našly zbytky jejich staveb a hroby vyznačené vztyčenými štíhlými kameny. Byly dokonce nalezeny tajemné kamenné kruhy, v nichž se odehrávaly šamanské obřady. Po tomto období se moci chopili Ujgurové, kteří zde vládli zde v 8.–9. století. Jako první postavili v údolí Orchonu město a učinili ho centrem své říše na více než sto let. Město neslo jméno Har Balgas a bylo důležitým bodem na slavné hedvábné stezce. Zachovaly se z něho obrysy staveb, zbytky zdí paláců a stély s nápisy v písmu podobném runám.

V 12. století se ve vládnoucí rodině v jednom chanátu narodil chlapec jménem Temüdzin, později nazývaný Čingischán. Čingischánova říše sahala od Kaspického moře po východní Čínu a za její středisko bylo zvoleno údolí Orchonu. Hlavní město Karakorum se začalo stavět v roce 1220 za Čingischánovi vlády a stavba pokračovala i po jeho smrti. V době největšího rozsahu město pokrývalo

⁵⁹ Julee. (2009). Terkhiin Tsagaan Nuur. This one didn't get away. Načteno z suitcase and world: <http://www.suitcaseandworld.com/2009/07/terkhiin-tsagaan-nuur-this-one-didn-get.html> (naposledy navštíveno 10.5.2022)

plochu 64 km². Jediná viditelná památka z tohoto období jsou dvě obří kamenné želvy. Původně byly tyto želvy čtyři a střežily vchody do Čingischánova města.⁶⁰

Toto velké množství památek nacházejících se na březích údolí řeky Orchon bylo důvodem jejího zařazení ke světovému dědictví organizací UNESCO v roce 2004. Celkově si údolí Orchon zachovává vysokou míru autenticity jako přetrvávající kulturní krajina, která odráží dlouholeté tradice středoasijského kočovného pastevectví. Základní způsob využívání území zůstal po staletí konzistentní a neměl negativní vliv na dílčí archeologické prvky krajiny, jejichž autenticita zůstává jednotlivě i v souhrnu vysoká. Přestože do krajiny pronikly některé novodobé prvky, způsob využívání krajiny je stále v zásadě tradičně nomádský, kdy se v ní pastevci pohybují se svými stády v rámci sezónních přesunů. Režim pasteveckého obhospodařování pastvin a přetrvávající nehmotné i hmotné tradice spojené s kočovným způsobem života jsou nedílnou součástí přetrvávající autenticity tohoto statku.⁶¹

Obrázek č. 21 – Údolí řeky Orchon - <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asie/103205/udoli-reky-orchon-misto-plne-archeologickych-pamatek-a-buddhistickych-staveb-kde-se-psaly-dejiny-mongolska.html>

3.6 Uvs nuur

Povodí Uvs Nuur je nejsevernější z uzavřených povodí Střední Asie. Jeho název je odvozen od jezera Uvs Nuur, velkého a velmi slaného jezera. Toto jezero je důležité pro stěhovavé ptáky a vodní a mořské

⁶⁰ Černý, M. (2020). Údolí řeky Orchon: Místo plné archeologických památek a buddhistických staveb, kde se psaly dějiny Mongolska. Načteno z Reflex - Lidé a Země: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asie/103205/udoli-reky-orchon-misto-plne-archeologickych-pamatek-a-buddhistickych-staveb-kde-se-psaly-dejiny-mongolska.html> (naposledy navštíveno 10.5.2022)

⁶¹ UNESCO. (2004). Orkhon Valley Cultural Landscape. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1081> (naposledy navštíveno 9.5.2022)

ptactvo. Lokalitu tvoří dvanáct chráněných území reprezentujících hlavní biomy východní Eurasie. Stepní ekosystém podporuje bohatou rozmanitost ptáků a v poušti žije řada vzácných pískomilů, jerlínů a tchořů mramorovaných. Hory jsou významným útočištěm celosvětově ohroženého levharta sněžného, horských ovcí a kozorožce asijského.⁶²

Obrázek č. 22 – Uvs nuur - <https://weloveyatours.blogspot.com/2012/09/uvs-nuur-basin-russian-federation.html>

⁶² UNESCO. (2003). Uvs Nuur Basin. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/769> (naposledy navštíveno 10.5.2022)

4. Step

Zdánlivě jednotvárné pláně přirozených stepí pokrývají rozsáhlé plochy zemského. Ve skutečnosti je jejich monotónnost obvykle pouhou iluzí, protože travnaté plochy se velice liší. Bývají posety stromy, tůněmi i močály.

Tyto přirozené pastviny stepí jsou typické pro oblasti mírného pásu. Vznikají především v hlubokých úrodných půdách v oblastech se sezonně proměnlivými srážkami a 120-200 denním vegetačním obdobím. Srážky musejí být tak nízké, aby nemohly vyvinout lesy, ale zároveň dostatečně vysoké, aby neumožňovaly desertifikaci. Pro většinu stepí jsou typické značné teplotní rozdíly mezi dnem a nocí i mezi ročními obdobími.

Středoasijské stepí se svou délkou vyrovnají téměř třetině obvodu zeměkoule a zabírají některá nejméně obývaná území světa. Na západě dosahuje step až k severním břehům Černého moře. Na východě sahá různě široký pruh travnatých plání téměř k horám čínských severovýchodních provincií u Pacifiku.

Na travnatých náhorních pláních Mongolska mohou v létě teploty vystoupit na 40 stupňů a v zimě klesnout k 20 stupňům pod nulou. Srážky zde dosahují ročního úhrnu 200-600 mm. Zpravidla bývá dlouhé období sucha a náhlé bouře. V zimě jsou stepi pokrývány různě silnou vrstvou sněhu. Na jaře po roztání sněhu stepi rázně změň svůj vzhled a zaplní se spoustou květů, např. kosatci či hyacinty. Během krátkého léta dominují stepím zpeřené trávy.⁶³

Obrázek č. 23 – mongolská step - <https://filipweber.cz/mongolska-step/>

⁶³ Knižní klub (J. Jůzlová), ZEMĚ, 2004, str. 340

Mongolsko je velmi známé i pro koně Převalského. Fyzicky je sice stavěn jako tažný pony, nicméně je to jediný divoce žijící kůň. Kdysi se vyskytoval ve stepích a polopouštích od Uralu až do severní Číny. V divočině téměř vyhynul okolo roku 1969, ale přes tisíc jedinců přežilo a našlo útočiště v zoologických zahradách. Malá stáda chovaná v zajetí byla postupně vypouštěna do přírody a v současnosti žijí opět volně ve vhodných lokalitách.⁶⁴ Největší rezervace na světě, kde se koně Převalského vyskytují, je Hulstain. Již od roku 1993 je domovem pro populaci asi sto padesáti druhů zvířat. Poslední volně žijící exemplář koně Převalského byl tedy spatřen v jižní Gobi právě v sedmdesátých letech minulého století, ale díky mezinárodnímu chovatelskému úsilí se podařilo zvýšit počet tohoto téměř vymřelého druhu koně na patnáct set. Velká část z nich byla vypuštěna do volné přírody v různých částech Mongolska a nejvíc z nich skončilo právě v národním parku Hulstain.⁶⁵

Obrázek č. 24 - kůň Převalského - <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/lexikon-zvirat?d=192-kun-prevalskeho&start=192>

V mongolské kultuře je však step, v mongolštině *heer* vnímána jako nebezpečné místo, kde se vyskytují zlé neviditelné síly. Negativní síly též přebývají v ojedinelých nebo uschlých stromech či keřích, shlukují se v uzavřené izolované úžlabině s několika stromy, osamělém lesíku, kolem pramenů, v průsmycích či skalách podivných tvarů a barev. Tyto negativní síly spadají do tzv. spodního světa, o kterém se zmiňují již v úvodu. V této koncepci rozdělení na tři vrstvy světa, spodní zaujímá pozici relativně podobnou například peklu v křesťanství. Je to místo děsů. Tyto špatné entity se dále dělí na

⁶⁴ Knižní klub (J. Jůzlová), ZEMĚ, 2004, str. 340

⁶⁵ Čábel, M. (2020). Pestře monotónní střed Mongolska: Nekonečné stepi jsou oázou klidu, ve kterých je snadné se ztratit. Načteno z Reflex - Lidé a země: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asie/80153/pestre-monotonni-stred-mongolska-nekonecne-stepi-jsou-oazou-klidu-ve-kterych-je-snadne-se-ztratit.html> (naposledy navštíveno 10.5.2022)

nižší a vyšší síly. Pod nižší spadá *ad zedger* neboli běs neviditelný, který způsobuje šílenství, paralýzu či třesavku.

Mezi vyšší síly se řadí *s'ulmas*, *mangas* a *c'o'tgor*. Jedná se o v zásadě demony, kteří usilují o smrt. Právě všechny tyto entity se často vyskytují ve stepích. Dle tamní ústní slovesnosti, by se nemělo lehat ve stepi. Jelikož horizontální poloha je spojena se smrtí a stepi jsou zamořeny negativními silami, pokud jeden ve stepi usne, přijde si tato entita pro něj.⁶⁶

Hrůzu nahánějící místa jsou vždy pohřebiště, kde se to hemží běsy všeho druhu – kostlivci, upíry, světélkujícími bludičkami a d'áblicemi. Rejdí hlavně v noci, mají všelijaké podoby, někdy lidskou, jindy zvířecí, zpívají překrásnými ženskými hlasy nebo vydávají všelijaké zvuky. Název pohřebiště již implikuje, že se nejedná o klasické hřbitovy podle „západních“ představ. Jedná se právě o opuštěná místa, často ve stepích, kam se odkládají těla zemřelých.⁶⁷

⁶⁶ Oberfalzerová A., rozhovor - Etnografie Mongolska, 2021 (Molínová A., tazatel)

⁶⁷ Oberfalzerová, Hora s poraněným hřbetem, 2008, str. 309.

Závěr

Při výběru tématu bakalářské práce jsem byla překvapena, že se mongolské krajině doposud žádná studentská práce nevěnovala. Tato skutečnost mě inspirovala, neboť Mongolsko se svým přírodním bohatstvím pyšní. Proto jsem se rozhodla psát právě o některých přírodních památkách v Mongolsku.

Cílem mé diplomové práce bylo představit mongolskou krajinu, a to pomocí několika konkrétních vybraných lokalit, jelikož není možné v takto rozsahem omezené práci popsat detailně celé území Mongolska. Po úvaze jsem zvolila ta místa, která jsou výjimečnou reprezentací všech hlavních druhů biotopů v Mongolsku a společně pak umožňují vytvořit si relativně ucelený obraz mongolské krajiny. Každé z těchto míst, jež je do této práce zahrnuto je důležité z jiného aspektu.

Abych co nejjednodušeji strukturovala svou závěrečnou práci a učinila ji co nejpřehlednější, rozdělila jsem svou práci na čtyři stěžejní kapitoly, přičemž kritériem dělení byl právě krajinný ráz.

Právě proto, že Mongolsko je hornatou zemí, se ve své práci nejprve věnuji pohořím a horám. Horské masivy jsou důležitou součástí mongolské přírody, což dokazuje i zákon z roku 1709, který ustanovil ochranu nad obzvláště krásnými a malebnými mongolskými horami a jezery. V této kapitole jsem se značnou měrou zabývala sekundárním cílem mé práce – seznámit čtenáře s kulturními a náboženskými reáliemi. Zpočátku jsem se zabývala animistickou vírou typickou pro Mongolsko, dále jsem uvedla interpretaci částí hor, a nakonec jsem se věnovala pěti posvátným horám.

Popsala jsem zde tři výškově i rozlohou největší pohoří Altaj, Changaj, Chentej. Důležitým faktem je, že v mongolské kultuře se hory považují za živé. Hory jsou persifikovány, různá její místa pojmenována podle částí lidského těla. Proto za velmi podstatnou část této kapitoly pokládám podkapitolu, v níž se zabývám pěti posvátnými horami. Jednou z těchto posvátných hor je Bogd uul, která se nachází u Ulánbátaru. Dále v pohoří Chentej jde o Burhan haldun, v Changaji o Otgon Tenger, v Altaji o Mo'nh Hairhan a v Gobijském Altaji o Sutai uul. Tradice uctívání posvátných hor a vod se praktikuje téměř nezměněným způsobem po dva tisíce let. Některá horská *ovoo*, obětiště z navršených kamenů nebo kůlů jsou na stejném místě i po tři sta let.

Druhá kapitola se od ostatních liší svým názvem, neboť nese název Gobi, a nikoliv obecný název poušť. Gobi si nepochybně zaslouží specifickou pozornost, neboť se jedná o jednu z nejstarších a největších pouští světa. Tato poušť se rozkládá na území severní Číny a jižního Mongolska, a právě v Mongolsku zabírá téměř třicet procent rozlohy státu. Gobi, která v mnoha lidech evokuje krásu a majestátnost této země, je unikátem hned z několika důvodů. V Mongolsku se nachází až 33 různých typů krajin Gobi, z

nichž písečná oblast zabírá pouhá tři procenta celkové plochy. Je jedinečná tím, že zde často rostou i květiny. Krásu Gobi popsal i slavný cestovatel po pouštích Bruno Baumann ve své knize *Tulák po pouštích – mé putování po písečných mořích světa* z roku 2019. Gobi je rozhodně stejně turisticky atraktivní jako majestátní mongolská pohoří a hory.

Gobi kromě své krásy je přitažlivá hned ze dvou dalších aspektů. V Gobi se nalézá mnoho „stop“ historie. První z nich se týká pravěku, jedná se o jedno z nejdůležitějších nalezišť dinosaurů na světě. Zároveň se zde nachází neprávem opomíjená Čingischánova zeď čili Zapomenutý úsek Velké čínské zdi. Co se týče sekundárního cíle ke Gobi se pojí dávné legendy. Jedna z nejznámějších je legenda o tajemném zvířeti, známém pod názvem místního nářečí Olgoj Chorchoj. Olgoj Chorchoj má být dlouhý a slepý červ, žijící v písečných oblastech, vyznačující se podivuhodnou smrtící silou nejen při dotyku, ale i na dálku. Podle legend žije v písečných dunách nepřístupných oblastí jižní Gobi. K setkání s ním údajně docházelo především v nejteplejších měsících roku, v červnu nebo červenci. Právě díky tomuto mýtickému tvorovi byla Gobi často navštěvována cestovateli a badateli.

Třetí kapitola se týká vodstva v Mongolsku, a to primárně bezodtokého. V Mongolsku se nachází nespočetně mnoho nádherných jezer, ke kterým se váží zajímavé legendy. Terhiin cagaan nuur a Ho'vsgo'l obestírá podobná legenda o jejich vzniku, což je velmi zajímavé a může to být dalším předmětem výzkumu. Při svém výzkumu jsem se setkala s několika texty, kde ony legendy (byť ve zkrácené formě) byly téměř totožné.

Stejně jako hory jsou řeky a jezera vnímány jako živé a jejich různé části jsou pojmenovány podle částí lidského těla. Kromě výše zmíněných jezer je důležitou částí třetí kapitoly řeka Orchon, která je v mongolské krajině natolik důležitá, že ji nelze opominout. Rovněž její historický význam je nezpochybnitelný, proto jí patří v této práci významné místo.

Mongolsko je země stepí, proto je čtvrtá kapitola věnována právě jim. Step je pro kočovnickou kulturu důležitá, zároveň však je vnímána jako nebezpečné místo, kde jsou všudypřítomné negativní neviditelné síly. Ty se shromažďují ve stepi zásadně na opuštěných místech pohřebišť pod širým nebem, což souvisí s tradičním způsobem pohřbívání v Mongolsku.

Mongolsko je nádherná země a příroda je rozhodně jedním z klenotů této země. Nejen že je mongolská příroda tak „čistá“ či „panenská“, ale dokonale se v ní odráží mongolská kultura a víra. Ono vnímání přírody jako živé, je zřetelně ve všech legendách, které jsou spojené s těmito místy. Každé jedno z těchto míst je pozoruhodné, ať už z historického, kulturního či náboženského důvodu nebo jen pro krásu samotnou. Uctívání Přírody od počátku nomádské kultury za jejich živoucí Pramatku vedlo k jejímu uchování po tisíciletí v tak jedinečné podobě, jak ji ještě dnes v Mongolsku najdeme. Animistická

víra, že vše, co nás obklopuje, je živé, splynula s podobně založenou šamanskou vírou a jedinečně vše podtrhnul mahájánový buddhismus se svými nápomocnými, ale i hněvivými božstvy. Paradoxně nyní je lidstvo nuceno začít svou vůči Přírodě zpupnou a staletí trvající dominanci přehodnotit a začít vnímat Přírodu jinak, nejlépe jako nomádi. Znat Její možnosti, Její tresty, ale zároveň i Její ochranu, pokud se Její děti – lidé – cítí být ještě Její součástí, Jejími dětmi – pokornými, obětujícími na ovoo, vědomy si plné závislosti na rodičích.

Rozhodně by se dalo v této práci pokračovat dál a věnovat se výše zmíněným místům detailněji, zvláště v oblasti legend, ale to by bylo buď na úkor komplexnosti práce (v případě zaměření se na pouhý jeden druh biotopu) nebo by bylo nutné zásadním způsobem navýšit její rozsah, což v tomto případě není na místě.

Bibliografie

- Atlas světa* (Universium. vyd.). (2005). (d. R. Zwettler, Překl.) Praha: Euromedia k.s.
- Czech Press Group, a.s. (2001). *TAJEMNÝ DÉMON POUŠTĚ GOBI*. (czechpressgroup) Načteno z Archiv magazínu koktejl: <https://www.ikoktejl.cz/ufaq/tajemny-demon-pouste-gobi/>
- Čábela, M. (26. květen 2020). *Pestře monotónní střed Mongolska: Nekonečné stepi jsou oázou klidu, ve kterých je snadné se ztratit*. Načteno z Reflex - Lidé a země: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asie/80153/pestre-monotonni-stred-mongolska-nekonecne-stepi-jsou-oazou-klidu-ve-kterych-je-snadne-se-ztratit.html>
- Černý, M. (9. říjen 2020). *Údolí řeky Orchon: Místo plné archeologických památek a buddhistických staveb, kde se psaly dějiny Mongolska*. Načteno z Reflex - Lidé a Země: <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asie/103205/udoli-reky-orchon-misto-plne-archeologickych-pamatek-a-buddhistickych-staveb-kde-se-psaly-dejiny-mongolska.html>
- Gula, P. (31. 08 2018). *Nejkrásnější místa Mongolska*. Načteno z gigaplaces: <https://www.gigaplaces.com/gigalist-nejkrasnejsi-mista-mongolska/>
- Hainall, D. (6. červen 2007). *Proč je jezero Chövsgöl nazýváno „Matkou“*. Načteno z hedvabnastezka.cz: <https://www.hedvabnastezka.cz/proc-je-jezero-chovsgol-nazyvano-matkou/>
- Ivana Grolová, V. Z. (2001). *Mongolové pravnucci Čingischána*. Triton.
- Julee. (20. červenec 2009). *Terkhiiin Tsagaan Nuur. This one didn't get away*. Načteno z suitcase and world: <http://www.suitcaseandworld.com/2009/07/terkhiiin-tsagaan-nuur-this-one-didn-get.html>
- Knižní klub. (2004). *ZEMĚ*. (J. Jůzlová, Editor) Praha: Euromedia Group k.s.
- Konšel, M. (2011). *Altaj*. Načteno z Poznáváme svět: <https://www.poznavamesvet.cz/altaj.html>
- Kůs, E. (21. duben 2009). *Národní park Gobi*. Načteno z Časopis ochrana přírody: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/mezinarodni-ochrana-prirody/narodni-park-gobi-b/>
- Livingstone s.r.o. (nedatováno). *Mongolsko*. Načteno z Livingstone: <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko>
- Mongolian National Commission for UNESCO. (2015). *Sacred Mountains of Mongolia*. Načteno z UNESCO: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6068/>
- Munkbat, L. (14. červen 2019). *Khuisiin Naiman Nuur*. Načteno z Zendmen travel Mongolia: <https://www.zendmentravel.com/khuisiin-naiman-nuur-eight-lake-mongolia/>
- Namjildorj, B.-E. (2013). *Mongolia The home of nomad's culture*. Selengerpress.
- Oberfalzerová, A. (2006). *Metaphors and Nomads*. TRITON.
- Oberfalzerová, A. (2008). Hora s poraněným hřbetem. V *Mýtus a geografie* (stránky 304-319). Hermann & synové.
- Oberfalzerová, A. (2021). rozhovor - Etnografie Mongolska. (A. Molínová, Tazatel)
- Ondřej Srba, M. S. (2015). *Dějiny Mongolska*. Lidové noviny.

- Pauliš, P. (16. listopad 2007). *Mongolské hory*. Načteno z trekking: <https://www.treking.cz/treky/mongolske-hory.htm>
- Petr, J. (2. duben 2012). *Zapomenutý úsek Velké čínské zdi*. Načteno z Český rozhlas: <https://plus.rozhlas.cz/zapomenuty-usek-velke-cinske-zdi-6634617>
- S. Dulam, J. V. (2008). *A MONGOLIAN MYTHOLOGICAL TEXT*. Ulaanbaatar: BITPRESS Co.,Ltd.
- Schwarz, M. (2010). *Mongolsko - Stručná historie států*. Praha: Libri.
- Skočdopole, P. (2018). Mongolsko. *TRAVEL DESIGN*, stránky 48-139.
- Tajná kronik Mongolů*. (2011). (P. Poucha, Překl.) Praha: Lidové noviny.
- Tamchyna, Z. (1974). *MONGOLSKÁ LIDOVÁ REPUBLIKA*. Pressfoto.
- Tarvaga. (2006). *Mongol ardiin domog*.
- UNESCO. (2003). *Uvs Nuur Basin*. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/769>
- UNESCO. (2004). *Orkhon Valley Cultural Landscape*. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1081>
- UNESCO. (2011). *Petroglyphic Complexes of the Mongolian Altai*. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1382>
- UNESCO. (2015). *Great Burkhan Khaldun Mountain and its surrounding sacred landscape*. Načteno z UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/1440>

Seznam obrazových příloh

- Obrázek č. 1 – Mapa Mongolska (pohoří) - <https://jenjolley.me/92-2/>
- Obrázek č. 2 - Altaj - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Altaj>
- Obrázek č. 3 - Altaj - <https://www.kudrna.cz/zajezd/altaj/>
- Obrázek č. 4 - Petroglyfické komplexy z mongolského Altaje - <http://whc.unesco.org/en/list/1382>
- Obrázek č. 5 – oblast Changaj - <https://www.gigaplaces.com/oblast-changaj/>
- Obrázek č. 6 – ovoo - <https://www.worldhistory.org/image/11425/mongolian-ovoo/>
- Obrázek č. 7 – Bogd uul - https://cs.wikipedia.org/wiki/Bogd_%C3%BA1
- Obrázek č. 8 - Burhan haldun - <https://mongolia-guide.com/place/burkhan-khaldun>
- Obrázek č. 9 – Burhan haldun ih ovoo - <https://travel.sygic.com/cs/poi/burchan-chaldun-poi:12113340>
- Obrázek č. 10 – Otgon Tenger - <https://www.viewmongolia.com/mongolia-otgontenger-mountain.html>
- Obrázek č. 11 – Mo'nh Hairhan - <https://montsame.mn/mn/read/195538>
- Obrázek č. 12 – Sutai uul - <https://alchetron.com/Sutai-Mountain>
- Obrázek č. 13 – Chentej - <https://blog.transsyberyjska.pl/chentej-tam-urodzil-sie-czyngis-chan/>
- Obrázek č. 14 – Gobi - <https://www.livingstone.cz/prakticke-informace/informace-o-destinacich-a-fotogalerie/mongolsko>
- Obrázek č. 15 – Bayanzag - <https://sworld.co.uk/2/200426/photoalbum/ho%C5%99ici-utesy-take-znamy-jako-bayanzag>
- Obrázek č. 16 – Olgoj Chorchoj - Ilustrace: akad. mal. J. Žáček, archiv I. Mackerleho - <https://www.ikoktejl.cz/ufaq/tajemny-demon-pouste-gobi/>
- Obrázek č. 17 – Ho'vsgol nuur - <https://www.choura.cz/mongolsko-chovsgol/h210F6D65#h210f6d65>
- Obrázek č. 18 - Ulaghiin har nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/place-ulagchiin-char-nuur-lake/>
- Obrázek č. 19 - Huisiin naiman nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/area-chujiin-najman-nuur/>
- Obrázek č. 20 - Terhiin cagaan nuur - <https://www.gigaplaces.com/en/place-terchiin-cagaan-nuur-lake/>
- Obrázek č. 21 – Údolí řeky Orchon - <https://www.reflex.cz/clanek/lide-a-zeme-asi/103205/udoli-reky-orchon-misto-plne-archeologickych-pamatek-a-buddhistickych-staveb-kde-se-psaly-dejiny-mongolska.html>
- Obrázek č. 22 – Uvs nuur - <https://weloveyatours.blogspot.com/2012/09/Uvs-nuur-basin-russian-federation.html>
- Obrázek č. 23 – mongolská step - <https://filipweber.cz/mongolska-step/>
- Obrázek č. 24 - kůň Převalského - <https://www.zoopraha.cz/zvirata-a-expozice/lexikon-zvirat?d=192-kun-prevalskeho&start=192>